

DOI 10.36074/grail-of-science.29.11.2024.009

СОЦІАЛЬНА РИНКОВА ЕКОНОМІКА: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Ковальчук Костянтин Федорович

д-р екон. наук, професор, професор кафедри управління фінансами, облікової аналітики та моніторингу бізнесу

Український державний університет науки і технологій, Україна

Ковальчук Дар'я Костянтинівна

канд. пед. наук, доцент кафедри міжнародної економіки і соціально-гуманітарних дисциплін

Український державний університет науки і технологій, Україна

Лебедева Валентина Костянтинівна

канд. екон. наук, професор, професор кафедри міжнародної економіки і соціально-гуманітарних дисциплін

Український державний університет науки і технологій, Україна

Анотація. У статті досліджується сутність, передумови становлення, особливості та проблеми соціальної ринкової економіки. Аналізується вплив глобалізації на сучасну соціальну ринкову економіку. Пропонуються підходи щодо подолання кризових явищ у соціальній ринковій економіці та надання їй перспектив подальшого прогресивного розвитку.

Ключові слова: соціальна ринкова економіка; глобалізація; безробіття; соціальний захист.

Соціальна ринкова економіка на сьогодні вважається найвищим досягненням соціально-економічного устрою, побудованого на ринкових відносинах. Виникнувши як результат пошуку з кризи суто ринкової економіки, вона внесла значний внесок в гуманізацію суспільства. Разом з тим, на сьогодні соціальна ринкова економіка сама знаходиться в кризовому стані. З'ясування причин, що привело до нього, та пошук позитивних перспектив для соціальної ринкової економіки є важливою науковою та практичною проблемою, від вирішення якої без перебільшення залежить доля мільйонів людей.

Соціальна ринкова економіка – це соціально-економічна модель, організована на основі ринкової саморегуляції, при якій захист конкуренції та ринкові методи господарювання ефективно поєднуються з державним регулюванням національної економіки з її соціальною спрямованістю [1]. Вона є спробою втілення певного балансу між елітаризмом (соціальною ієрархією) та егалітаризмом (соціальною рівністю). За ініціативою Федерального канцлера Федеративної Республіки Німеччина Конрада Аденауера, модель соціальної ринкової економіки була прийнята на державному рівні. Офіційним

розробником став міністр економіки Людвіг Ерхард. Протягом 50-70 років ХХ століття соціальна ринкова економіка сформувалась як економічний лад Федеративної Республіки Німеччини, Республіки Австрія та Швейцарія. В подальшому вона стала загально визнаною у колі демократичних держав світу.

Автором терміну «соціальна ринкова економіка» є Альфред Мюллер-Армак – німецький економіст і політик, який увів його у науковий обіг у 1946 році, визнаючи тим поєднання принципу свободи ринку з принципом соціальної рівноваги. Не є випадковим поява саме у той час концепції соціальної ринкової економіки як третього шляху між ринковою та адміністративно-командною економічними системами. Друга світова війна, яка послідувала за Великою депресією 1929-1933 років – найбільш руйнівною соціально-економічною кризою, стала свідомством неспроможності подальшого функціонування суто ринкової економіки без певної регулюючої ролі держави. Причиною стало фактичне скасування ринкової конкуренції як основи ринкової економіки і встановлення економічного панування монополій як природного результату нерегульованої вільної конкуренції. За такої конкуренції є такі економічні суб'єкти, що програють і витісняються з ринку, і такі, що виграють, розширюють виробництво і поступово стають господарями ринку поза будь-якої конкуренції, як це сталося у 1920-х роках, коли пануюче місце в економіці зайняли трести – вища форма монополій. Наслідком цього стало безпрецедентне зростання інфляції, безробіття, бідності і захоплення влади в ряді країн, перш за все, у Німеччині, фашистськими та профашистськими політичними партіями.

Після Другої світової війни постало питання пошуку нової економічної моделі і вона була знайдена в певній мірі під впливом ідеології дистрибутизму, яка передбачала створення кооперативів, установ взаємодопомоги та впровадження антимонопольних норм. Такою моделлю стала соціальна ринкова економіка, яка, за словами Аденауера, є системою, створеною свободою та відповідальністю, які знаходять своє вираження в соціальній ринковій економіці через справжній контроль монополій. Справжня конкуренція на основі продуктивності існує, коли правила конкуренції гарантують, що за умов чесної конкуренції та рівних можливостей винагороджується кращий результат. Ринкові ціни регулюють взаємодію між усіма учасниками ринку [2].

Соціальний ринок не планує виробництво, але знаходиться під регулюючим впливом держави через засоби комплексної економічної політики, через поєднання монетарної, кредитної, податкової, митної, інвестиційної та соціальної політики ставиться мета створити економіку добробуту для всього населення. Приватна власність залишається основою економіки, але держава забезпечує рівні можливості та захист соціально вразливих груп населення. Модель соціальної ринкової економіки виходить з принципу, що ні приватний бізнес, ні держава не повинні мати повного контролю над економікою, яка має служити усім громадянам.

На сьогодні високий рівень соціального захисту в країнах Європейського Союзу є визначеним Європейською соціальною хартією та Хартією співтовариства про фундаментальні соціальні права робітників. Соціальний захист стосується як найманих працівників, так і само зайнятих осіб, і може

відбуватися за умов внесків з боку працівників і без таких внесків. У більшості країн Європейського Союзу основну частку внесків вносять роботодавці. З відповідних фондів фінансується допомога громадянам на випадок безробіття. Разом з тим, фінансування систем соціального захисту може здійснюватись як за рахунок страхових внесків, так і з коштів оподаткування [3].

Метою статті є дослідження кризових явищ у сучасній соціальній ринковій економіці, викликаних глобалізацією, та визначення можливих шляхів їх подолання і забезпечення подальшого прогресивного розвитку ринкової соціальної економіки. Найбільш серйозною проблемою країн Європейського Союзу та інших розвинутих країн є безробіття [4]. У значній мірі безробіття в цих країнах викликано так званим «відпливом капіталу» з них у країни з дешевою робочою силою, перш за все, Південно-Східної Азії. Переміщення у цей регіон значної частки західних підприємств з відповідними технологіями сприяло зниженню зайнятості у розвинутих країнах та збільшенню витрат державних бюджетів цих країн на допомогу по безробіттю. Це призвело до певного «консервування» безробіття у країнах з соціальною ринковою економікою, коли недостатня кількість робочих місць разом з виплатами по безробіттю призводить до де мотивації щодо пошуку роботи і зростанню так званого застійного безробіття тих осіб, які перестають шукати роботу.

З іншого боку, наявність широкого спектру соціальних гарантій у країнах з соціальною ринковою економікою порівняно з іншими країнами привела до потужної міграційної хвилі до цих країн. Міграційна політика країн Європейського Союзу сприяла в'їзду до них десятків тисяч іммігрантів з країн, що розвиваються, у тому числі, з арабських країн, країн Азії та Африки. В багатьох випадках, отримуючи достатню матеріальну допомогу, іммігранти не мають вагомій мотивації до працевлаштування навіть за наявності такої можливості. В результаті навантаження на державний бюджет приймаючих країн зростає. Погіршується також кримінальний стан внаслідок конфліктів на етнічній основі. Ситуація ускладнюється зростанням нелегальної міграції, на боротьбу з якою розвинуті країни мають витратити усе більше коштів.

Подолання цих кризових явищ із збереженням головних засад соціальної ринкової економіки вимагає відповідних заходів. Досвід деяких з них заслуговує на увагу. Так, наприклад, у Швейцарії пройшов референдум щодо надання громадянам країни мінімального гарантованого доходу незалежно від того, працюють вони чи ні. Це мало б пом'якшити проблеми безробіття та бідності, але результати референдуму були негативними, оскільки демотивація до праці і збільшення навантаження на держбюджет, а фактично відрахувань від доходів працюючих, виявилось неприйнятним для більшості громадян цієї країни.

Певне вирішення проблеми через скорочення нормативної тривалості робочого дня без відповідного зменшення заробітної плати було започатковано у Швеції, де цілий ряд компаній взяли участь у даному соціально-економічному експерименті і він продовжується, маючи позитивні оцінки як персоналу, так і роботодавців. Зрозуміло, що скорочення робочого часу для працюючих дозволяє компанії найняти додатковий персонал і це знижує загальний рівень безробіття. Компанії підтримують це з огляду на високу продуктивність праці протягом скороченого робочого дня.

Такі заходи є доцільними для поширення. На наш погляд, подальші позитивні перспективи для соціальної ринкової економіки пов'язані із скороченням робочого часу (робочого дня, робочого тижня) із збереженням заробітної плати, поширенням установ взаємодопомоги, впровадженням системи навчання протягом життя за рахунок суспільних фондів та державного бюджету, а також перетворенням науки та освіти в провідні сфери виробництва та зайнятості.

Таким чином, впровадження гнучких форм зайнятості та переміни діяльності, за якою, наприклад, особа може паралельно працювати частину робочого тижня в науковій або освітній установі, а частину – на підприємстві, дозволить в значній мірі подолати кризові явища у соціальній ринковій економіці і забезпечити її подальший прогресивний розвиток. Наступними кроками у цьому напрямі мають стати розробки конкретних методик фінансування та законодавчого забезпечення відповідних реформ.

Список використаних джерел:

- [1] Muller-Armak, A. (1976) *Wirtschaftsordnung und Wirtschaftspolitik*. Bern.
- [2] Adenauer Konrad: *History and Legacy*. Вилучено із <http://www.kas.de/en/konrad-adenauer>.
- [3] Рацюк, А. Аналіз моделей соціального захисту в країнах – членах Європейського Союзу. *Моделювання економіки: проблеми, тенденції, досвід: матеріали IV Міжнародної науково-методичної конференції молодих економістів-кібернетиків*. (с. 146-148). 24-26 жовтня, 2013, Тернопіль, Україна : ТНТУ.
- [4] Дикань, В.М. (2011) Соціально-орієнтована ринкова економіка України в умовах глобалізації. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. (3), 15-19.

SOCIAL MARKET ECONOMY: PROBLEMS AND PROSPECTS

Kostiantyn Kovalchuk

Doctor of Economic Sciences, Professor,
Professor of the Department of Financial Management, Accounting Analytics and Business Monitoring

Ukrainian State University of Science and Technologies, Ukraine

Darya Kovalchuk

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate professor of the Department of International economics and social-humanitarian disciplines

Ukrainian State University of Science and Technologies, Ukraine

Valentyna Lebedieva

Candidate of Economic Sciences, Professor,
Professor of the Department of International economics and social-humanitarian disciplines
Ukrainian State University of Science and Technologies, Ukraine

Summary. *The article examines the essence of the prerequisites for the formation of the peculiarities and problems of the social market economy. The impact of globalization on the modern social market economy is analyzed. Approaches are offered to overcome crisis phenomena in the social market economy and provide it with prospects for further progressive development.*

Keywords: *social market economy; globalization; unemployment; social protection.*